

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Sint-Michielscomplex

Poperinge, West-Vlaanderen

Projectcode: 2024A97
Februari 2024

NOTA
PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Voorafgaand:

Bekrachtigde archeologienota in uitgesteld traject:

- Verslag van resultaten bureauonderzoek (projectcode: 2023I141)
- Programma van Maatregelen (projectcode: 2023I141)
- Melding prospectie met ingreep in de bodem (projectcode: 2024A97)

Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek
(projectcode: 2024A97)

Colofon

Ruben Willaert nv
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Van Caenegem Rune, Lefere Marie en Vandewalle Emiel

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert nv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert nv, Sint-Michiels-Brugge, 2024

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert nv.

Ruben Willaert nv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

Deel 1. Programma van maatregelen	6
1.1 Administratieve gegevens	6
1.2 Aanleiding van het vooronderzoek	7
1.3 Resultaten vooronderzoek met ingreep in de bodem.....	8
1.3.1 Impactbepaling	8
1.4 Gemotiveerd advies.....	11
1.4.1 Programma van maatregelen	14
1.4.1.1 Afbakening.....	14
1.4.1.2 Onderzoeksvragen.....	15
1.4.1.3 Onderzoeksstrategie en –methode	16
1.4.1.4 Conservatiestrategie	17
1.4.1.5 Eindcriteria.....	17
1.4.1.6 Uitvoeringstermijn en kostenraming.....	17
1.4.1.7 Noodzakelijke competenties van de uitvoerders.....	17
1.4.1.8 Risicofactoren	18
1.4.1.9 Vondsten	18
1.5 Conclusie.....	19
Deel 2. Bibliografie	20

FIGURENLIJST

Figuur 1. Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt).....	6
Figuur 2: Allesporenkaart weergegeven op het GRB.	8
Figuur 3: Inplantingsplan (bron: opdrachtgever).....	9
Figuur 4: Rioleringsplan (bron: opdrachtgever).	10
Figuur 5: detail geplande werken rondom het Sint-Michielscomplex.....	10
Figuur 6: Advieszone.....	13
Figuur 7: Advieszone.....	14

TABELLENLIJST

Tabel 1. Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.	6
--	---

1.2 Aanleiding van het vooronderzoek

De initiatiefnemer plant de heraanleg van de Sint-Annastraat en de heraanleg van de buitenzone van het Sint-Michielscomplex te Poperinge. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt **4310 m²**. Het onderzoeksgebied voor fase 1 beslaat een oppervlakte van ca. **1783 m²**. Fase 2 betreft de Sint-Annastraat met een oppervlakte van ca. **535 m²**. Het archeologisch vooronderzoek gebeurt in uitgesteld traject. Vanwege de nog aanwezige wegenis wordt het archeologisch onderzoek in twee fasen uitgevoerd. Initieel zal de omgeving van het Sint-Michielscomplex onderzocht worden. In een tweede fase volgt de proefput in de Sint-Annastraat eens de wegenis wordt verwijderd in het kader van de geplande rioleringswerken.

Het projectgebied situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Poperinge. Het plangebied situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt omdat de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen meer dan 100 m² bedraagt en de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft meer dan 300 m² bedraagt. Het projectgebied valt deels samen met een beschermd monument.

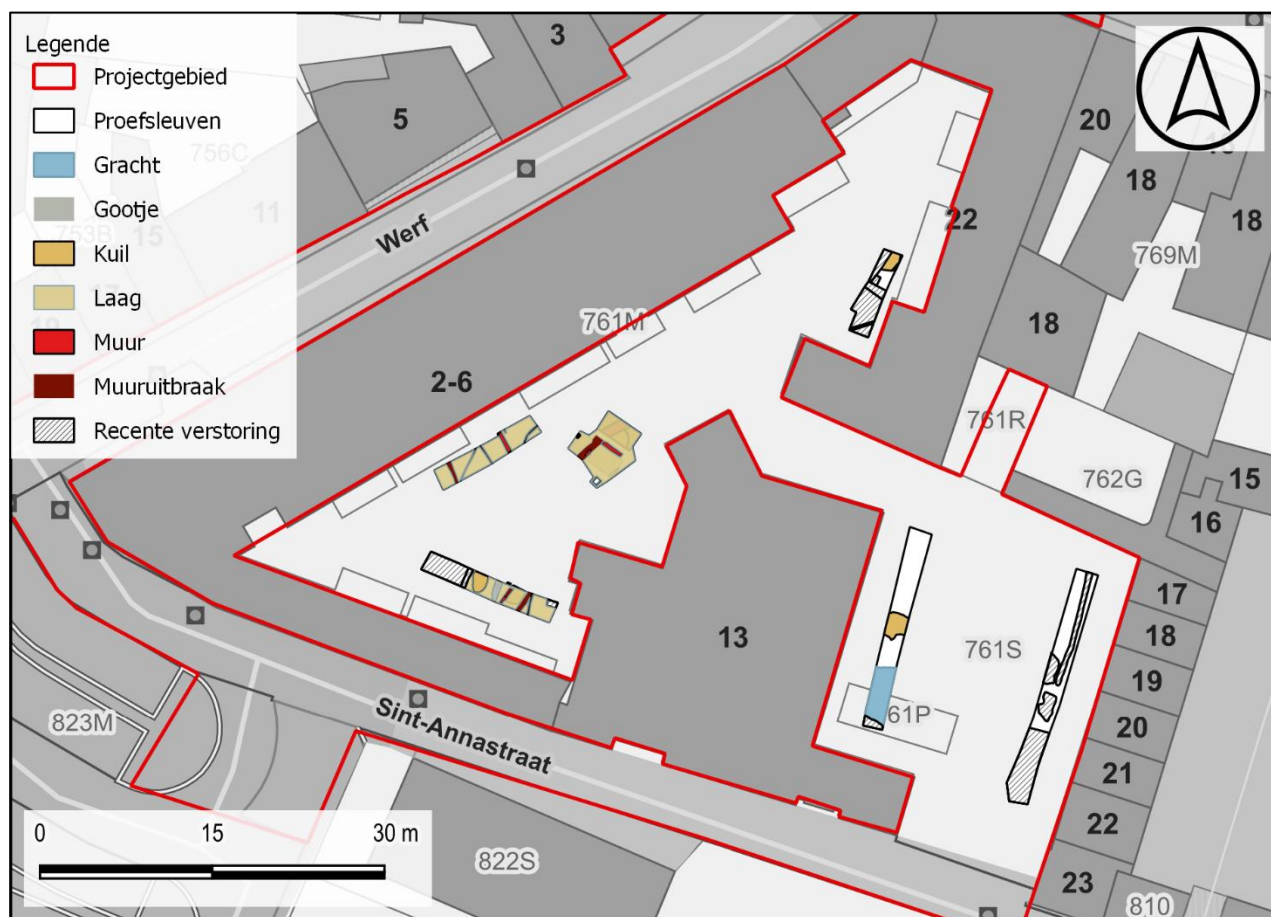
Het voorgaande bureauonderzoek bood onvoldoende informatie om de archeologische waarde van het terrein te bepalen. Omwille van deze reden werd een vooronderzoek in de vorm van proefputten geadviseerd. Dit onderzoek werd uitgevoerd tussen 12 en 14 februari 2024. Het betreft fase 1 van het vooronderzoek.

1.3 Resultaten vooronderzoek met ingreep in de bodem

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem (fase 1) werden 5 proefsleuven en 1 proefput met een gezamenlijke oppervlakte van 150 m² aangelegd. Drie sleuven en één proefput werden aangelegd op het binnenplein van het Sint-Michielscomplex (westelijke deel projectgebied) en twee sleuven in het oostelijke deel van het projectgebied (tussen cultureel centrum ‘Ghybe’ en het ‘Weeuwhof’).

Verspreid over het plangebied werden diverse archeologische indicatoren uit verschillende periodes aangetroffen. Algemeen kan gesteld worden dat de sporen zich situeren tussen de 13de eeuw en de 20ste eeuw.

Er werden in totaal 22 sporen geregistreerd. Het gaat om 1 gracht, 7 kuilen, 4 lagen, 5 muren, 1 goot en 4 uitbraaksporen.

Figuur 2: Allesporenkaart weergegeven op het GRB.

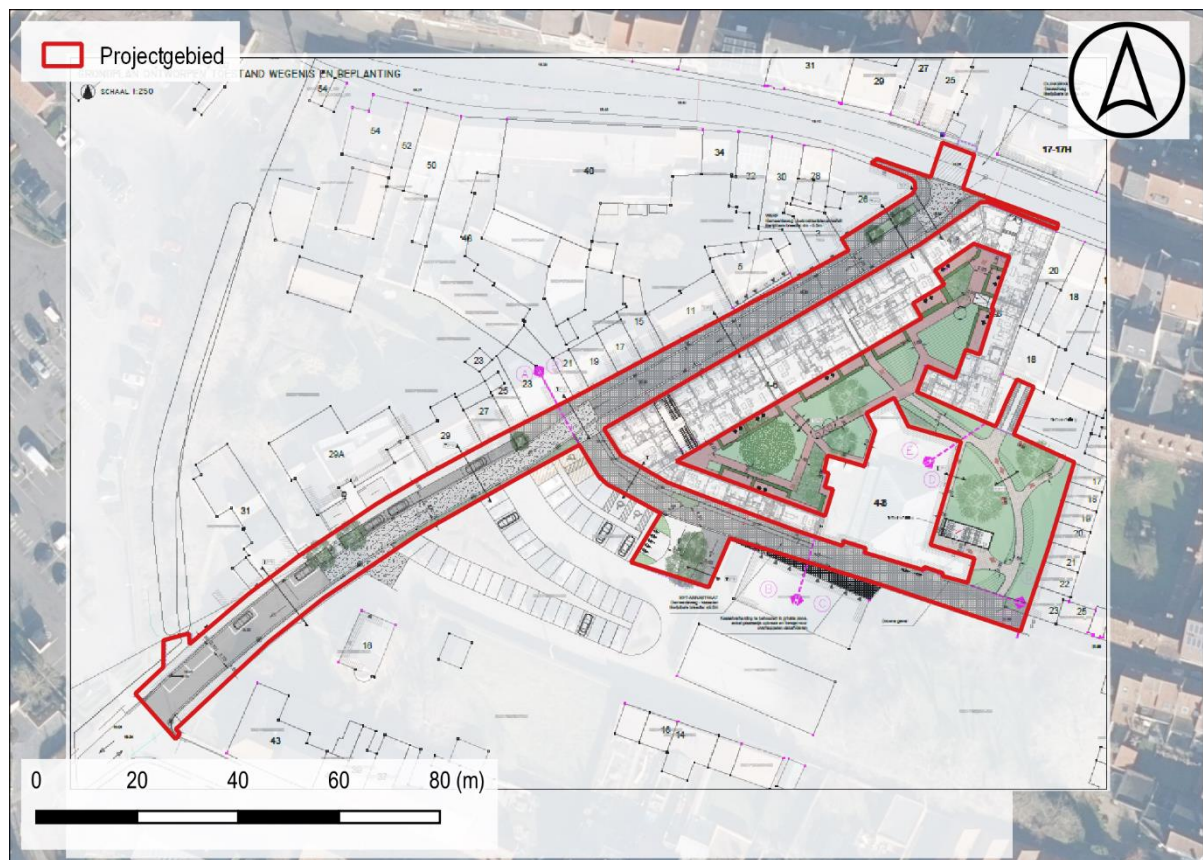
1.3.1 Impactbepaling

De opdracht omvat de heraanleg van de Werf en de Sint-Annastraat, alsook het binnengebied van het Sint-Michielscomplex als nieuw onderdeel van de publieke ruimte.

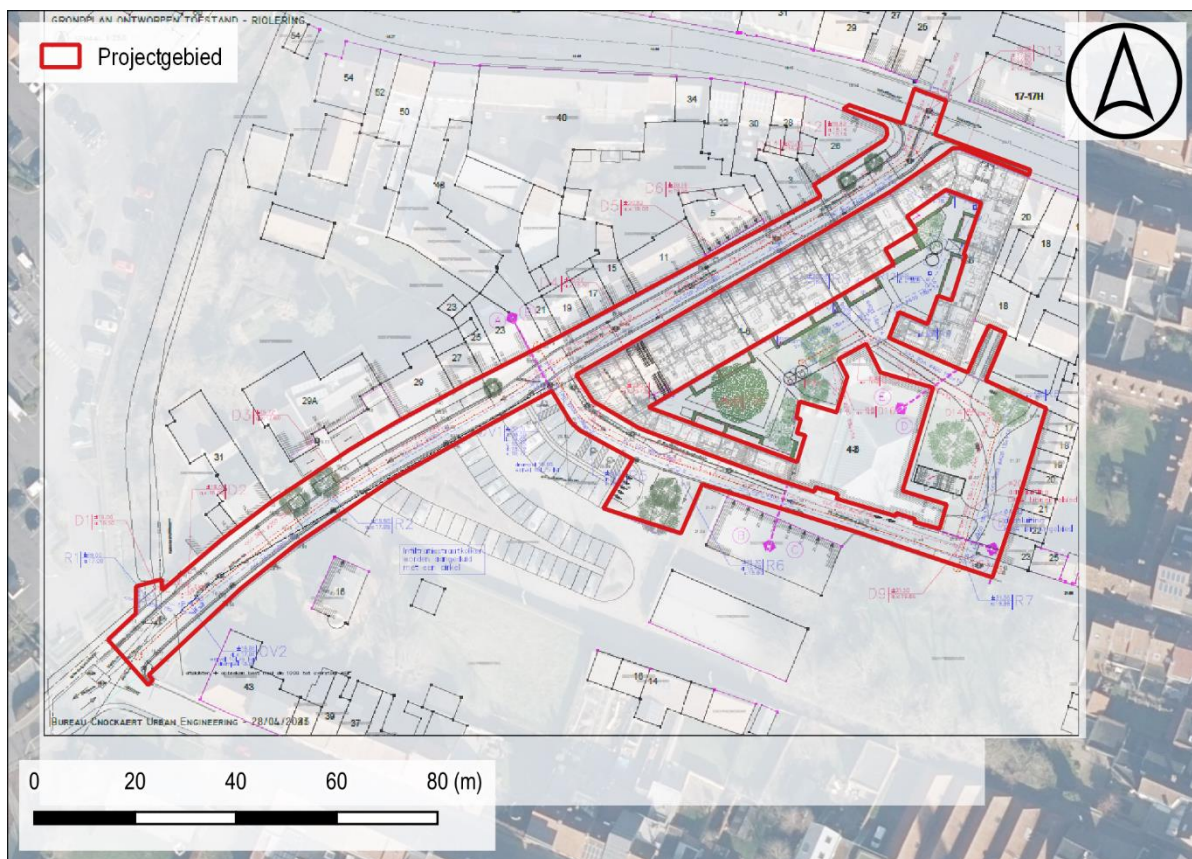
Over het volledige projectgebied moet in principe uitgegaan worden van een bodemingreep van 40 cm-mv. De aanleg omvat zowel nieuwe verharding als nieuwe groenzone.

Er wordt tevens een nieuw gescheiden rioleringsstelsel aangelegd. Voor zowel de DWA als de RWA moet een sleuf uitgegraven worden van ca. 2,5 meter breed en 2,5 meter diep. De riolering wordt voorzien ter hoogte van de nieuwe wegenis en zal doorlopen tot het binnengebied van het Sint-Michielscomplex. Ter hoogte van het binnenplein zal de riolering aansluiten op nieuw te realiseren putten. Deze putten worden aangelegd over een gecombineerde oppervlakte van ca. 36 m², tot op een diepte van ca. 2 m-mv. De riolering in de zone van het binnenplein

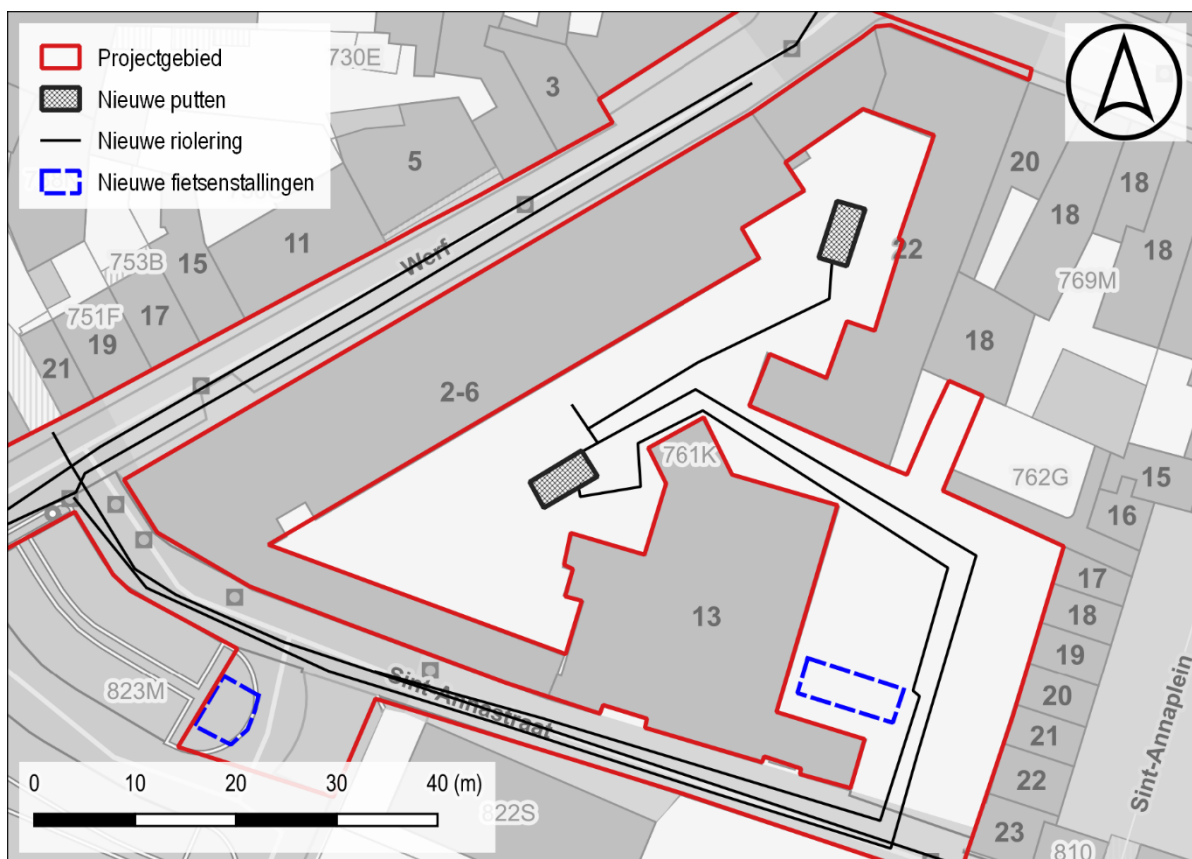
Ter hoogte van de tuinzone van woning 11 wordt er tegenaan de bestaande koermuur een fietsenberging gebouwd. Deze fietsenberging zal een oppervlakte hebben van ca. 38 m². Ook op het binnenplein ter hoogte van het cultureel centrum wordt een fietsenberging voorzien. Deze fietsenberging zal een oppervlakte hebben van ca. 36 m².

Figuur 3: Inplantingsplan (bron: opdrachtgever).

Figuur 4: Rioleringsplan (bron: opdrachtgever).

Figuur 5: detail geplande werken rondom het Sint-Michielscomplex.

1.4 Gemotiveerd advies

Rekening houdende met de criteria uit de Code Goede Praktijk (CGP), hoofdstuk 5.2, werd de noodzaak tot verder vooronderzoek afgewogen:

- Landschappelijk bodemonderzoek:

Cfr. CGP 7.3:

Deze onderzoeksmethode is niet van toepassing, gezien de stedelijke context van het projectgebied.

- Geofysisch onderzoek

Cfr. CGP 7.4:

Een geofysisch onderzoek van dit plangebied zou een overbodige kost betekenen, rekening houdende met de aard van de geplande werken in deze zone.

- Veldkartering

Cfr. CGP 7.5:

Deze onderzoeksmethode is niet van toepassing, gezien de stedelijke context van het projectgebied.

- Verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek

Cfr. CGP 8.4 en 8.5:

Een prospectie met als doel de lokalisatie en waardering van steentijdvindplaatsen is niet van toepassing.

- Proefsleuven en proefputten:

Cfr. CGP. 8.6:

De prospectie met ingreep in de bodem werd reeds uitgevoerd. Het proefputtenonderzoek bracht heel wat archeologische sporen aan het licht. Een aantal sporen gaat terug tot de late middeleeuwen. De conservatietoestand van deze sporen is goed.

Na afweging van de hierboven vermelde onderzoeksmethodes, wordt geadviseerd om een vlakdekkende opgraving met een oppervlakte van 915 m² uit te voeren.

Deze aanbeveling werd getoetst aan de 4 criteria opgenomen in de Code van Goede Praktijk artikel 5.3:

- mogelijk: Voor de uitvoering van de opgraving zijn geen hindernissen bekend.
 - nuttig: De opgraving is noodzakelijk. Gezien de aard van de werkzaamheden is het bodemarchief bedreigd.
 - schadelijk: Gelet op de aard van de werken is een *in situ* bewaring ter hoogte van het plangebied niet mogelijk en is een opgraving de enige manier om eventueel aanwezige relictten te registreren, zonder dat de financiële kost hiervoor te hoog oploopt.
 - noodzakelijk: Zoals aangehaald in voorgaande paragraaf is, t.g.v. de geplande werken, een *in-situ* bewaring onmogelijk. Omwille van dit gegeven wordt een vlakdekkende opgraving noodzakelijk geacht.
-

Op basis van de uitgevoerde prospectie kan een advies geformuleerd worden betreffende het al dan niet opnemen van bijkomende maatregelen in het kader van verder archeologisch onderzoek op het projectgebied Poperinge Sint-Michielscomplex.

Het terrein werd geëvalueerd door middel van 5 proefsleuven en 1 proefput (150 m²) . Op die manier werd 8,5 % van het terrein archeologisch onderzocht.

De eerste archeologische sporen bevinden zich direct onder de graszoden en de oudste aangetroffen sporen (late middeleeuwen) bevinden zich vanaf 100 cm -mv. Wat de datering van het aardewerk betreft, kon bepaald worden dat de oudste aardewerkfragmenten in de 13de eeuw te dateren zijn.

Verspreid over het projectgebied werden bewoningssporen aangetroffen vanaf de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw. Er werden in totaal 22 sporen geregistreerd. Het gaat om 1 gracht, 7 kuilen, 4 lagen, 5 muren, 1 goot en 4 uitbraaksporen.

Het potentieel op kennisvermeerdering is groot, gezien de kennislacune m.b.t. de (vroegste) ontwikkeling van dit perceel op slechts enkele honderden meter van de vermoedelijk oudste kern van Poperinge.

Op de oudste historische kaarten is letterlijk een blinde vlek aanwezig ter hoogte van het terrein. Het aantreffen van laatmiddeleeuwse sporen, evenals sporen met een vroegmoderne datering kunnen bijgevolg heel wat nieuwe informatie opleveren over het plangebied.

Dankzij de studie van het projectgebied kan immers meer inzicht verkregen worden in het gebruik van de percelen, de leefgewoontes, artisanale activiteiten, consumptiepatronen, sociale status ... van de vroegere bewoners.

In elk geval heeft de prospectie het archeologische potentieel van het projectgebied aangetoond. Bovendien verstoren de geplande werken de aanwezige archeologische relictten. Omwille van deze reden wordt een vervolgtraject geadviseerd in de vorm van een **vlakdekkende opgraving**. In totaal wordt een vervolgtraject voor **915 m²** geadviseerd.

Figuur 6: Advieszone.

1.4.1 Programma van maatregelen

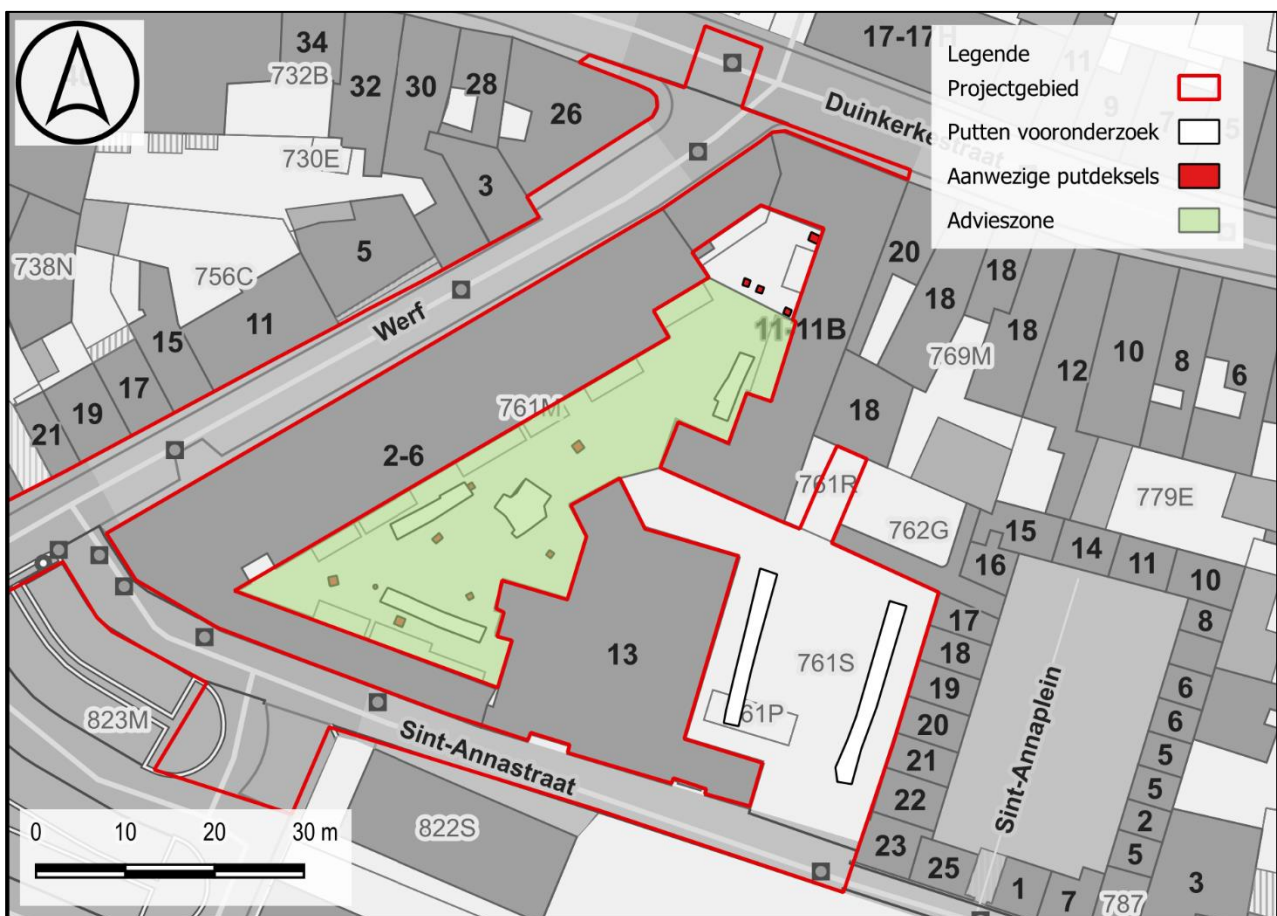
1.4.1.1 Afbakening

Voor de afbakening van de vlakdekkende opgraving kan verwezen worden naar de bijgevoegde figuur (figuur 7). Er dient wel te allen tijde rekening gehouden te worden met een voldoende grote buffer tot de funderingen van het huidige gebouwenbestand.

Er wordt geadviseerd om geen vervolgonderzoek uit te voeren ter hoogte van het oostelijke deel van het projectgebied. De aangelegde sleuf tegen het 'Weeuwhof' was quasi integraal verstoord. De oostelijke zone tegen het cultureel centrum 'Ghybe' dient eveneens niet verder onderzocht te worden. De aangetroffen sporen waren niet van die aard dat ze een substantiële kenniswinst kunnen opleveren en gezien de aanwezigheid van het in de jaren '90 gebouwde cultureel centrum zal de link met de aanwezige sporen op het binnenplein toch niet gelegd kunnen worden.

Ook de uiterst noordelijke hoek van het binnenplein dient niet verder onderzocht te worden. Minstens 4 regen- en septische putten, alsook heel wat leidingen (waaronder asbestbuizen) verstoren deze zone van het projectgebied. Omwille van praktische- en gezondheidsredenen wordt deze zone niet opgenomen in het verdere onderzoek.

Over het onderzoeksgebied van fase 2, betreft de Sint-Annastraat, kan pas uitspraak gedaan worden na het zetten van de proefput aldaar. De rioleringswerken mogen dus niet aanvangen vooraleer dit gebied archeologisch onderzocht is.

Figuur 7: Advieszone.

1.4.1.2 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die bij een vervolgoopgraving minstens dienen beantwoord te worden zijn:

- a) Landschappelijk en bodemkundig
 - Wat is de relatie tussen de aangetroffen resten, de vastgestelde stratigrafie, de bodemgesteldheid en het landschap (geomorfologie en reliëf)?
 - Wat is de relatie tussen de landschappelijke ligging (geomorfologie en reliëf) en de conservering van de archeologische resten?
 - b) Bewoningssporen algemeen
 - Zijn er buiten de contouren van de proefputten nog meer bewoningssporen aanwezig?
 - Wat is de aard, datering en ruimtelijke samenhang van deze sporen?
 - Zijn er sporen die met zekerheid gekoppeld kunnen worden aan het 19de-eeuwse gesticht?
 - Welke bijdragen en nieuwe inzichten leveren de specialistische onderzoeken van de verschillende materiaalcategorieën t.a.v. de bestaande kennis over de bewoning en economische activiteiten, het gebruik van het landschap en de natuurlijke vegetatie, de opbouw van de huizen en de aanpalende erven, het gebruik en herkomst van bouwmaterialen en brandstof, de bestaanseconomie en de culturele achtergronden van de bewoners?
 - c) Materiële cultuur
 - Wat is de aard en datering van het vondstmateriaal?
 - Wat is de conserveringsgraad van de verschillende materiaalcategorieën (inclusief aanwezig archeobotanisch en archeozoologisch materiaal)?
 - Levert het vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site?
 - Is aan het vondstmateriaal informatie te ontleen over de voormalige bewoners/gebruikers van de bebouwing en hun eventueel uitgevoerde activiteit of ambacht?
 - Is op grond van deze informatie een uitspraak te doen over de maatschappelijke status van de bewoners?
 - Wat kan er op basis van het organisch vondstmateriaal gezegd worden over de functionele indeling, het voedselpatroon en de bestaanseconomie van deze bewoning?
 - Kunnen bepaalde materiële resten gelinkt worden aan het 19de-eeuwse gesticht?
 - d) Algemeen
 - Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Poperinge?
-

1.4.1.3 Onderzoeksstrategie en –methode

1. Algemeen

Voor dit plangebied wordt, omwille van voorgaande argumentatie, een vlakdekkende opgraving als meest geschikte onderzoeksmethode naar voor geschoven. Het archeologisch onderzoek dient uitgevoerd te worden volgens de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, zoals opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Het plangebied wordt gekenmerkt door een complexe, verticale stratigrafie.

De opgraving wordt uitgevoerd binnen de planning van de algemene aannemingswerken. Dit vergt een goede communicatie van alle betrokken partijen. Er worden geen graafwerken uitgevoerd, die niet gecommuniceerd werden met de veldwerkleider of de erkend archeoloog.

Er dienen duidelijke afspraken gemaakt te worden m.b.t. grondverzet. Indien de uitgegraven grond afgevoerd dient te worden, dienen goede afspraken gemaakt te worden voor een efficiënte grondafvoer.

Er dient te allen tijde een voldoende grote buffer voorzien te worden tot de funderingen van het huidige gebouwenbestand.

Verder dienen duidelijke afspraken gemaakt te worden wat betreft aanwezige leidingen. Er dient duidelijkheid te zijn welke leidingen nog in gebruik zijn en welke heraangelegd worden en bijgevolg verwijderd kunnen worden gedurende het onderzoek.

Er mogen geen bodemingrepen plaatsvinden op het binnenplein en aan de Sint-Annastraat zolang de opgraving en het vooronderzoek van fase 2 niet uitgevoerd zijn.

Het vlak wordt aangelegd door een graafmachine met een tandenloze bak, steeds onder toezicht van minstens de veldwerkleider. Er dient rekening gehouden te worden met de aanleg van diverse vlakken. Het staat de vergunninghouder vrij om te bepalen of de opgraving zal gebeuren in één of meerdere opgravingsputten. De omvang van iedere put/ieder vlak is dusdanig dat er een goed ruimtelijk inzicht is en dat alle plannen naadloos aansluiten tot één overzichtelijk plan van het hele terrein.

Elk vlak wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van metalen voorwerpen met behulp van een metaaldetector.

Wanneer skeletten zouden worden aangetroffen worden deze vrijgelegd, schoongemaakt, gefotografeerd en beschreven conform de Code van Goede Praktijk (artikel 15.8, 4). Het vrijleggen en de registratie van de skeletten wordt minstens gecoördineerd door een fysisch-anthropoloog.

Wat de vondsten betreft, die in aanmerking komen voor conservatie, wordt de selectie gemaakt door de veldwerkleider, onder begeleiding van de erkend archeoloog. Doel van de conservering is het stabiliseren van kwetsbare vondsten in functie van duurzaam behoud.

De beslissing tot natuurwetenschappelijke staalname ligt, conform de Code van Goede Praktijk, artikel 9.3, bij de veldwerkleider. Niettemin gebeurt de staalname in nauw overleg met de

specialisten. In de opmaak van de raming wordt een stelpost natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie voorzien, die kan aangesproken worden indien nodig.

1.4.1.4 Conservatiestrategie

Indien er fragiele vondsten worden aangetroffen moeten deze behandeld en bewaard worden zoals gesteld in de Code van Goede Praktijk.

1.4.1.5 Eindcriteria

De opgraving wordt als succesvol beschouwd indien alle waargenomen archeologische entiteiten op een wetenschappelijke wijze onderzocht zijn, er een beargumenteerd antwoord op de onderzoeksvragen geformuleerd kan worden en het eindrapport wordt opgeleverd.

1.4.1.6 Uitvoeringstermijn en kostenraming

De uitvoeringstermijn van het veldwerk is sterk afhankelijk van de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken. Hieronder een raming, gebaseerd op een *worst case* scenario:

- Terreinwerk: 25 werkdagen, 4 archeologen, bijgestaan door een aardkundige
- Verwerking: 15 werkdagen, 3 archeologen
- NWO: 15% van de totale kost

1.4.1.7 Noodzakelijke competenties van de uitvoerders

Het veldteam bestaat minimaal uit:

- een veldwerkleider (onder auspiciën van een erkend archeoloog), deze veldwerkleider beschikt over voldoende ervaring in stedelijke contexten in Vlaanderen. Minimaal heeft hij/zij 2 jaar opgravingservaring op stedelijke contexten, aangetoond via CV.
- één assistent-archeoloog, hij/zij heeft minstens 1 jaar opgravingservaring op stedelijke contexten, aangetoond via CV.
- twee assistent-archeologen, hij/zij heeft minstens 6 maanden opgravingservaring op stedelijke contexten, aangetoond via CV.

Voor de begeleiding van de opdracht dient de veldwerkleider zich te laten ondersteunen door één of meerdere specialisten en regiodeskundigen, die hem bijstaan bij de uitvoering van de opgraving indien deze expertise intern niet beschikbaar is. Deze specialist beschikt over een aantoonbare en ruime ervaring met stadskernonderzoek in het algemeen en de ruime omgeving van Poperinge in het bijzonder.

Het projectteam wordt daarenboven bijgestaan door een aardkundige die minstens 1/5 van de duur van het veldwerk op het terrein aanwezig is. De aardkundige ondersteunt de archeologen bij de analyse van de bodemkundige/landschappelijke context en bij de interpretatie van sporen en structuren.

1.4.1.8 Risicofactoren

Voor de opgraving worden geen bijkomende risico's verwacht. Uitvoerend personeel die werkzaamheden uitvoeren in de nabije omgeving van een draaiende graafmachine moeten visueel duidelijk herkenbaar zijn zoals gebruikelijk.

1.4.1.9 Vondsten

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van de opgraving conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van de opgraving worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.

1.5 Conclusie

In het kader van de geplande werkzaamheden die het aanwezige bodemarchief in het Sint-Michielscomplex bedreigen, wordt een vervolgoopgraving geadviseerd in de vorm van een **vlakdekkende opgraving**. De geadviseerde oppervlakte bedraagt **915 m²**. Vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving zal op heel wat vragen die gesteld werden tijdens het archeologisch vooronderzoek en nu nog onbeantwoord blijven, een antwoord kunnen bieden.

Er mogen **geen bodemingrepen** plaatsvinden op het binnenplein en aan de Sint-Annastraat zolang de opgraving en het vooronderzoek van fase 2 niet uitgevoerd zijn.

Deel 2. Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2024

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt